

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ΧΡΟΝΙΑ Ι'.

ΑΘΗΝΑ, ΣΑΒΑΤΟ, 10 ΤΟΥ ΜΑΡΤΗ 1912

ΑΡΙΘΜΟΣ 470

ΕΝΑΣ ΛΑΟΣ ΥΨΩΝΕΤΑΙ ΑΜΑ ΔΕΙΞΗ
ΠΩΣ ΔΕ ΦΟΒΑΤΑΙ ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ
ΨΥΧΑΡΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α. Ε. Κουβέντες—Μερικά για την πρόοδο της 'Ιδέας.
Ν. ΚΑΣΤΡΙΝΟΣ. Ρούσσινη φιλολογία—'Ο «'Ωκεανός» του
Λ. 'Ανδρέγεβ (τέλος).
ΚΥΒΟΣ. 'Η εργατική νομοθεσία 'Α'.
ETTORE MOSCHINO. Τριστάνος και 'Ιζόλδη (μεταφρ.
Ν. Ποριώτης) τέλος.
ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ. Richerpin.
ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ. Πολιτική 'Επιθεώρηση.
ΔΩΡΟΣ ΣΤΕΛΛΑΣ. 'Η σκληρόκαρδη (Caecilia Vellini).
Α. THUMB κτλ. 'Ο γλωσσικός αγώνας.
ΧΩΡΙΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΟ.

RICHERPIN

'Ο ποιητής των ἄθεων καὶ τῶν κακομοίρηδων.
Στὰ 1884, νομίζω. Τὰ γαλλικὰ φύλλα, πού ἔ-
δλεπα τότε, καὶ τὰ σοβαρώτερα, σὰν τὴ **Ντεμπά**,
βουίζαν ἀπὸ τίς «Βλαστήμιες», τὸ καινούριο βιβλίο
τοῦ γάλλου ποιητῆ. Ἐξαιρετικά, γιὰ ἓνα τόμο στί-
χων, γράφονταν ἄρθρα κριτικὰ καὶ ἄκριτα — μα-
κρόστηλα. Μὰ καὶ κείνοι πού συνταράζονταν ἀπὸ τὴ
φιλοσοφία τοῦ Ρισπαίν καὶ πού ἀποδοκιμάζαν τὴν
ξεδιάντροπα ξετυλιμένη ἀθεΐα του, ἀναγκασμένοι νὰ
ὁμολογήσουν τὴν ἑξοχὴ τέχνη τοῦ ἀνθρώπου, τὴν
πλούσια φαντασία του, τὴν ἀκροβατικὴ εὐλυγισίαν
τοῦ στίχου του, τὴ ρυθμοπλαστικὴ του δεξιwsύνη,
τὸν οἶστρο του, τὴ φλέβα του. Κ' ἓνας δημοσιογρά-
φος, ἀνόητα ἐνθουσιασμένος, γιὰ νὰ ὑψώσῃ τὸ πρω-
τόφαντο ἔργο, νόμισε πὼς ἔπρεπε νὰ κοροϊδέψῃ τὰ
«Τραγικὰ ποιήματα» τοῦ πάντα ἀδιάπτωτου καὶ
στὴν ἐντέλεια τεχνίτη, τοῦ ἀνυπερέβλητου ποιητῆ
Λεκόντ Ντελίλ, τὸ βιβλίο πού εἶχεν ἐκδοθῇ σύγκαι-
ρα μετὰ τίς «Βλαστήμιες». Ἐννοεῖται πὼς ἀναψεν ἡ
περιέργειά μου, ἀνυπομονοῦσα νὰ μπῶ μέσα στὸν
καινούριο μεγάλοπρεπο ναό, καὶ κόντεψα νὰ φιλήσω
τὸ χέρι τοῦ φίλου μου Δροσίνη, σὰ μοῦ δάνεισε τὸ
βιβλίο τοῦ Ρισπαίν. Τὸνομά του τὸ εἶχα ἀκουστὸ κι
ἀπὸ πρῶτα, σὰν ἀνθρώπου πού ζοῦσε φανταχτερὰ

καὶ ἀπόκοτα καὶ ἄμοιαστα, γιὰ νὰ σταυροκοπιένται
οἱ χριστιανοὶ καὶ νὰ σκαγαλλίζονται οἱ νοικοκυρατοί.
Τὰ τραγούδια ἐκεῖνα, καθὼς εἶτανε βαλμένα σ' ἓνα
ὀργανικὸ σύνολο, με μέρη καὶ κομμάτια συγκρατημέ-
να μεταξύ τους σὰ χαλκάδες ἀλυσίδας, σὰ μιὰ
συμφωνία ἐχτελεσμένη ἀπὸ πολυὲργανη ὀρχήστρα,
με πρελοῦντια καὶ με φινάλε, με σκέρτσας, με ἀλλέ-
γρα, με ἀντάτζια, με μουγκρίσματα λύσσας, με βού-
νευρου χτυπιές, με τριξίματα δοντιῶν καὶ με ἀλα-
λάσματα, στρογγυλὰ καὶ χτυπητὰ καὶ φωναχτά, χω-
ρὶς πνιμένους ἀναστενασμούς, λεπτὲς ὑποβολές καὶ
μουσικὲς σουρντίνες, με εὔρεση καὶ με μάθηση, με
πρόλογο πού ἐδείχνε πὼς εἶταν ἔργο προσκεδιασμέ-
νο, τὸ πρῶτο δείγμα σειρᾶς ἄλλων ἀνάλογων χτι-
σμάτων ὀρισμένου φιλοσοφικοῦ λυρισμοῦ, τὸ ἔργο
ἐκεῖνο θάμπωσε τὴ φαντασία μου, καὶ με γοήτεψε.
Ἰσα με τότε, μελετώντας — ἄταχτα κάπως — τὴ γαλ-
λικὴ ποίησιν, μιὰ μεγάλη μετὰ δασκάλισσα, εἶχα στα-
ματήσει με πῶς πολλὴ συμπάθεια στὶς λεπτὲς ψυχο-
λογικὲς τρεμουλιές τοῦ Σουλλὺ Πруντώμ, πού δὲ
φωνάζουνε, μὰ πού σοῦ ψιθυρίζουνε διακριτικὰ τὰ
παράπονά τους καὶ τίς ἀνησυχίες τους. Ὅστερ' ἀπὸ
λίγα χρόνια, ἀράδα ἀράδα, ἀνάλογὴν ἐντύπωση μοῦ
εἶχανε προξενήσει, πάντα με θόρυβο ρεκλαμαρισμέ-
να, νεώτερα ἢ παλαιότερα ἔργα τοῦ Ρισπαίν, τὰ λυ-
ρικά του πάντα, (γιατὶ τὰ δράματά του καὶ τὰλλα τὰ
πεζὰ του σχεδὸν δὲν τὰ γνώρισα), ἡ «Θάλασσα», τὸ
«Τραγούδι τῶ ζητιάνων», κ' ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια,
ἡ «Μιάρκα», τὸ μυθιστόρημα μετὰ τὰ τοιγάνικα τρα-
γούδια πού ὁ Μπαρρές τὰ εἶπε «θαυμαστά», στὸ λό-
γο του τῆς ὑποδοχῆς τοῦ Ρισπαίν μέσα στὴ γαλ-
λικὴ Ἀκαδημία.

Καὶ γιὰ πολὺ καιρὸ κράτησα στὴ μνήμη μου,
κ' ἔψαχνα κ' εὔρισκα στὴν καρδιά μου καὶ ζοῦσα
με τοὺς ξεθεμελιωτὲς στίχους, με τίς πετροκαταλύ-
τρες ρίμες, με τὰ βροντερὰ καὶ χρυσόρρυθμα τουρα-
νικὰ μᾶρς τῆς «Βλαστήμιος», με τοὺς λογιῆς γερο-
λύκους καὶ με τοὺς μούτσους, με τίς ἱεροψαλτικὲς
«Λιτανεΐες», με τὰ κοσμογονικὰ «Μεγάλια τραγού-
δια» τῆς «Θάλασσας», με τίς ὑπομονετικὰ καὶ κα-
ταπληχτικὰ συνταιριασμένες στροφές πού ἀγωνίζον-
ταν, κατὰ ζήλο ἀρχαϊκό, με τὸ παράδειγμα μεγά-
λων πρωτόγονων ποιητῶν, νὰ ἀρμονίσουνε τὸνειρο
καὶ τὴν ἐπιστήμη, τὸ μεθύσι τοῦ λυρισμοῦ καὶ τὴ δι-
δαχὴ τῆς ἀλήθειας. Ζήλεψα τοὺς γύφτους του καὶ
τοὺς λογιῆς ζητιάνους του, τοῦ κάμπου καὶ τῆς πο-

λιτείας και του πελάγου παιδικά και απόπαιδα, και κάθε φορά που κάτω από το παράθυρό μου ή λαντέρνα του δρόμου ξεφώνιζε με τη βραχνή και τσακισμένη της φωνή, έγω γιομάτος συγκίνηση, γιατί θυμόμουν τις «Variations sur l'orgue de Barbarie». Και σήμερα ακόμα το μεσημέρι που με τη λάμψη του ήλιου είδα να θολώνη τον καθάριο ούρανο ένα μακρόγραμμο σύγνεφο, κοπάδι γέρανων που άργοτραβούσαν χορευτικά και στρατιωτικά και πηγαίνανε κατά τα βοριανά, μηνώντας τα χελιδόνια και την άνιξη, και τον αέρα με στριγγά λαλήματα γιομίζοντας, μου ήρθανε στο νοῦ «Τὰ διαδατάρικα πουλιά», έν' από τα πιο χαρακτηριστικά κομμάτια του «Τραγουδιού των κακομοίρηδων», που περνάνε άπάνου από τα κοτέτσια των νοικοκυράδων άνάερα κ' ελεύτερα, και ξαφνίζουνε τις κόττες και τις χήνες, κι αν άφίνουν γιὰ θυμητικό τους έδω κάτου τίποτε, άφίνουνε την *κοτσιλιά* τους.

Είναι ή λέξη του. Και θά εΐταν ακόμα και σήμερα τουτός ο ποιητής πιο κοντά στη φαντασία μου και συχνά θά τον άκκούμπαγα στο προσκέφαλό μου, άνίσως και σ' αυτό το μεταξύ και ίσα ίσα τη χρονιά που ξεσπάσανε οί «Βλαστήμιες» του, δέν είχε άρχισει νά γλυκοχαράζη στη Γαλλία μιάν άλλη ποίηση, πιο συμμαζεμένη, πιο λαγαρισμένη, φεγγαροντυμένη, λαχταριστή, μυστηριώδικη, πιο λεπτή και πιο βαθειά, με το Βερλαίν και με το Μαλλαρμέ, με το Ρενιέ και με το Μορεάς, με το Βεράρεν και με το Λερμπέργκ· άνίσως και σ' αυτό το μεταξύ, το τεράστιο άνάμεσό μας παράδειγμα του Ψυχάρη δέ με είχε μακρύνει κάπως από την αποκλειστική και την παθητική προσήλωση προς τους γάλλους όνειροπλέχτες και δέ μου είχε φωτίσει τη συνείδηση μ' ένα γενναιότερο κ' ένεργητικώτερο γύρισμα προς τα ντόπια, με τον άγώνα και με τον πόλεμο, με τον έρωτα και με τόνειρο νά γίνουμ' έμεις με τα δικά μας, μέσα στα δικά μας, πρόδρομοι και πρόγονοι.

Μολαταῦτα, κι από την άφορμή του ξένου που πέρασε από τον τόπο μας, μπορεί κανείς νά σταματήσει λίγο στόνομά του. Παίρνοντας τη σύγκριση από τη λατινική ποίηση, που μπορεί νά λογαριαστή σά μητέρα της νεώτερης ποιητικής τέχνης μέσα στην Εὐρώπη, κυριώτερα στους νεολατινικούς λαούς, δέν είναι άσκημο νά ξεχωρίσουμε τους ποιητές σέ δυο μεγάλες φυλές γενικώτατες· σέ ποιητές βιργιλιακούς και σέ ποιητές λουκρητιακούς· οί πρώτ' είναι πιστοί της άρμονίας· οί δεύτεροι, ντερβίσηδες του παροξυσμού. Ο Ρισπαίν είναι ποιητής λουκρητικός. Άκόμα πιο άκριδόλογα, είναι μαθητής, και μιμητής στην έντέλεια του Ούγκώ. Στην τέχνη του, και στη γλώσσα του. Με τη διαφορά πως ό άούστατος κάπως ιδα-

νισμός και θεϊσμός του πρώτου αντικαταστίνεται από την υλιστική και με την επιστήμη πασαλειμμένη φιλοσοφία "Ο,τι έκαμε ό Ούγκώ με τις «Τιμωρίες» το έκαμε ό Ρισπαίν με τις «Βλαστήμιες» του. Με τη διαφορά πως έβαλε την Ίεχωδά στοῦ τρίτου Ναπολέοντα τον τόπο και κύλησε στη λάσπη τους θεούς σά νά εΐταν ύπουργοί της δεύτερης αὐτοκρατορίας. Πόσο διαφορετική έντύπωση μάς άφίνει ό Βερλαίν μέσα στη «Φρόνησή» του με τα ταπεινά του γονατίσματα, με τους μυστικόπαθους κελαϊδισμούς του! Πάντα το μίσος είναι σά μιὰ γκριμάτσα, όσο έντονη κι αν είναι· ή άγάπη είναι ή όμορφη. Τραγουδώντας τους θεούς, εΐπε κάποιος ποιητής, έσάς, άνθρωποι, τραγουδῶ, σέ ό,τι έχετε θεο.

Ο Ρισπαίν εκεί που είναι αληθινώτερα πρωτότυπος, είναι τα λαϊκά του και με άργατικά γλωσσήματα και χρώματα τραγούδια. Μά ό Ούγκώ δέ βρίσκεται μονάχα στο Ρισπαίν· βλέπεις τα σημάδια του παντού στη γαλλική ποίηση που ήρθε ύστερ' από κείνο· και σέ κείνους που σέ τίποτε σχεδόν φαίνονται πως δέν του μοιάζουν. Και γι' αυτό φωνάζει ό Ρεμύ Γκουρμόν: «Ούγκώ — Μπωντελαίρ — Βερλαίν!» Και γι' αυτό κηρύττει ό Βεράρεν: «Ντάντες — Σαιξπηρός — Ούγκώ!»

Ο Σύλλογος των «Θεατρικών Συγγραφέων» μου έκαμε την τιμή, αν και δέν είμαι μέλος του, νά με προσκαλέση στο τραπέζι που έστρωσε στην Κηφισιά γιὰ νά τιμήση τον ποιητή. Εὐχαρίστηκα κι άρνήθηκα. Δέν είμαι συγγραφέας θεατρικός, όσο κι αν μπορεί κάποτε νά είμαι δραματικός μέσα σέ μιὰ, ίσα με την ώρα, σκηνική μου δοκιμή, και πιο πολύ μέσα στους λυρικούς στίχους μου.

Έπειτα ζῶ μοναχικά. Δέν έχω την εὐτυχία νά συγκοινωνῶ με τους ανθρώπους που γράφουν, και άνάμεσα στον κύκλο των θεατρογράφων μας, με δλη μου την έχτίμηση σέ μερικούς από κείνους, θά εΐμουν σάν ξένος. Φόβος εΐταν έξαφνα μέσα σέ τέτοιο κύκλο ή νά σωπάσω, άδυνατώντας νά μεγαλοφωνήσω την ιδέα μου γιὰ ένα πρόσωπο, τον έρωτά μου γιὰ μιάν ιδέα, ιδέες και πρόσωπα που θά τα βλέπουν άλλοι πολύ διαφορετικά, ή νά συνθηκολογήσω άνάξια με ό,τι έχω πολυτιμώτερο· με τη φιλολογική μου συνείδηση. Ζοῦμε σέ κρίσιμη στιγμή. Σεισμοί μάς τινάζουν και χάσματα μάς χωρίζουν. Και τα ζητήματα που μάς γνοιάζουν και που μάς ξεχωρίζουν δέν μπορεί νά βαλθοῦνε κάτω από τους κανόνες των καλών κοινωνικών τρόπων και της συμπεριφοράς· κανόνες τέτοιους κοιτάζουν όσοι γράφου-

νε για να τους καμαρώνουν τα σαλόνια και να τους ανοίγουνται οι έφημερίδες. Πές μου τί θαμάζεις για να διώ αν πρέπει να καθήσω ήσυχα στο πλάι σου ή να σου γυρίσω την πλάτη. Έπειτα: ένα ποιητή που αγάπησα ή και κάπως γνώρισα, γέροντας άπάνου από τα γλυκόλογα φύλλα του βιβλίου του, δεν αίστάνομαι την ανάγκη να τον πλησιάσω αλλοιώτικα. Πιο πολύ ήταν είναι ξένος. Δεν ξέρω να μιλήσω. Μόλις τραυλίζω, άκόμα και τα ρωμαίικα. Είμαι, μαζι, δειλός όσο δεν παίρνει, και παράξενα περήφανος. Άλλο να διαβάζω τους «Παράδεισους» του Ρισπαίν, ίσως ισότιμος κ' εγώ ποιητής των «Παράδεισων», όσο κι αν είμαι άκοίταχτος, κι άλλο να μαθαίνω πως έρχετ' ένας ποιητής φερμένος από έναν ίμπρεσάριο, με όλα τα συστήματα της ρεκλάμας, για να μιλήσει μέσα σ' ένα θέατρο γεμισμένο από κόσμο σνομπιστή, ξενομανή, και για τουτό άκριβοπληρωτή, και τί να μάς πη; Να μάς πη για την ψυχή που τραγούδησε του κύκνου το τραγούδι μέσα στην άθνατη «Προσευχή» του Ρενάν, κι από καιρό σέρνεται άποσωμένη, σαρακοφαγωμένη, δασκάλων τυφλοσύρτης, δικηγόρων πασάλειμμα, θέμα της πιο φτηνής φιλοσοφίας και της πιο εύκολης ρητορικής, σύμβολο της κάλπης του Μιστριώτη, έκστατικό χαμόγελο σε φτιασιδωμένα χείλη του πιο άστοχαστου φιλελληνισμού, χείδεμα συγκαταβατικό, σά δεν είναι καταφρονητική κοροϊδία προς όλους έμάς, όσο κι αν άκόμα δεν το νοιώσαμε, το αλώνιο τουτό στο κεφάλι μας κοπάνισμα της άνυπόφορης κοινοτοπίας, όσο κι αν μάς προσφέρεται. σε σάλτσα φραντζέσκης, άφροστάλαχτης, ή όποιας άλλης ευγλωτίας. "Α! μάς παρασκοτίζουν, στιχουργοί και πεζογράφοι, άθηναίοι του Παρισιού και άθηναίοι της Πλάκας, με την άθηναία τους ψυχή! Μπορείς να μου μιλήσης, τραγουδιστή των γύφτων και των κακόμοιρων, για την ψυχή του ντζαμιού της Άγορας, που βελθήκανε να γκρεμίσουν; Πιο πολύ θά μ' ένθουσίαζες. Μά τότε θά μάς μιλούσες και για τόσα άλλα, πράγματα σημαντικά, σπαρταριστά. Για ένα ζήτημα γλωσσικό, ζήτημα ζωής και θανάτου για μάς εδώ. Για ποιητές και πεζογράφους σάν εσέ, και πιο μεγάλους από σένα, αναθεματισμένους για τη μεγαλωσύνη τους. Για μια Βουλή που δοξάζει τα άερόλογα και τσαλαπατá το Λόγο. Για λειτουργούς άσυνείδητους που καθίζουμε στο σκαμνί τους άγαθούς και τους άθώους, και σηκώνουνε τον όχλο να τους πνίξη. "Η αν δεν τα πήρες βέβαια μυρωδιά τέτοιας λογής κρίματα, θά μιλούσες για τη δική σου την ψυχή, που θάντιπροσωπεύη κάποιον κόσμο όμορφιάς, θά μιλούσες για τους άτσιγγάνους και για τους ζητιάνους σου, για τη γλώσσα που ζήτησες κάποτε

κ' εσύ να δημοκρατικέψης, ακολουθώντας και σε τουτό, το παράδειγμα του Ούγκώ, του δασκάλου σου. Μά τότε δε θά πρόβαλλες φερμένος από θεατρώνη, δε θά στοίχιζε για τάκουσμά σου 50 φράγκα το θεωρείο, ό σύλλογος των έρασιτεχνών δε θά σου έκανε ρεδερέντσες, δε θά άκουγες, θέλοντας μή θέλοντας, ποιήματα του Μορέας, δε θά σου στρώνανε τραπέζι, τσιμουδιά οι έφημερίδες, και, το σπουδαιότερο, δε θά παίρνες παράσημο. Μόνο το χέρι θά σου φιλούσαμε κάποιοι. Δε θά κέρδιζες τίποτε.

Τόν ποιητή, σά δε τον όνειρεύομαι άηδόνι ή χρυσαιτό, τότε φαντάζομαι σάν άπόστολο και σάν κριτή. Τόν ποιητή τον όνομάζει ό άμερικανός Ουίτμαν **άποκριτή**. Έχει πάντα μιάν άπόκριση βαθεία να δώση στα βαθύτερα ρωτήματα.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

ΚΟΥΒΕΝΤΕΣ

ΜΕΡΙΚΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΟΔΟ ΤΗΣ ΙΔΕΑΣ

Είμωνα προχτές στού Πάλλη. Είταν εκεί κι ό Έρμονας, και τα λέγαμε. Και μιλώντας για κάποιο μας φίλο, είπε ό Έρμονας πως αυτός ό φίλος θαρρεί πως ή Ίδέα σά να σκόνταψε κάπως με τα Μιστριώτικα και με τα Βενιζέλικα. Τους είπα, και το ξαναλέω τώρα κ' εδώ, πως όταν ό Μιστριώτης σηκώθηκε και ξέσκισε τα ρούχα του και το λαιμό του για να κάμη τον κόσμο να το πιστέψη πως καταστρέφουμε το Έθνος, είδε ένα πράμα που μερικοί μας δε φαίνεται να το καλοίδαμε άκόμα. Είδε πως καλοκαθήσαμε τόσο άπλόχωρα μέσα στο σημερινό τον κύκλο της δημιουργικής της φιλολογίας, που τόπο δεν αφήσαμε μήτε για μισό καθαρευουσάνο. Είδε πως όλη ή σημερινή μας ή φιλολογία είναι ρωμαίικη. Είδε συνάμα και πως κάθε λίγο ξεφυτρώνουνε και μιá συντροφιά νέοι, κι από τον Ψυχάρη πιο Ψυχαρικοί, πότε στόνα Γυμνάσιο, πότε στάλλο. Και γιατί; Έπειδή σάν κουραστή το παιδί από τα μαθήματά του και γυρέψη ή ψυχή του μιá στιγμής άνάσα και θροφή σε λογοτεχνικά έργα, αλλά δε βρίσκει πια τώρα παρά «μαλλιάρá», άληθινά «καρηκομέντα» έργα, και μ' αυτά θρέφεται και μεγαλώνει ή ψυχή του. Το καταλάδανε λοιπόν, κι ό Μιστριώτης και τα Μιστριωτόπουλα, πως ή Ίδέα πήρε μονάχη της τον κατήφορο, κι άλλον τρόπο δεν μπόρεσανε να σοφιστούνε για να σταματήση αυτό το πράμα, παρά τη βία και την ψευτιά. "Η